

a parcho; ergo licite possunt ab eo exigere, et ipse etiam licite potest id facere. Responderi posset parochianos teneri ad audiendum sacrum, si sit qui legitime id faciat; in eo autem casu deesse, qui legitime faciat, quia parochus excommunicatus est. Sed in primis hoc ipsum est, quod inquirimus, an scilicet talis excommunicatus sit illegitimus minister pro tali casu. Et deinde vis rationis non omnino pendet ex eo quod hujusmodi homines teneantur ad audiendum sacrum, sed ex eo quod habent jus petendi ministerium illud a suo parcho, quod ille præcipue tenetur ex justitia exhibere illis diebus, in quibus ex præcepto Ecclesiæ, per se loquendo, tenentur fideles audire sacrum, ut dixi in tom. 3, disp. 86, sect. 4. Et quantum ad hoc multum confert ad honestandum hunc actum in illo casu obligatio, quam fideles habent, per se loquendo ad audiendum sacrum, quamvis argumentum posset procedere, quoties habent jus petendi ut fiat sacrum, etiamsi fortasse non teneantur audire; sicut etiam possunt petere sacramentum, quando habent jus petendi, etiamsi non teneantur recipere.

16. Unde augetur hæc ratio, quia sequitur aliqui perplexio quædam; nam, si ille tenetur ex justitia facere, alter recte facit exigendo jus suum; ergo alter peccabit, non reddendo; ergo si ea ratione sacrum faciat, non peccabit, alioqui perplexus esset; similis enim discursus fieri solet de administratione sacramentorum. Sed responderi potest, peti principium; nam idem discursus applicari potest ad excommunicatum denunciatum, qui alias ex officio teneatur; sicut ergo ille excusatur legitime, quando est sic excommunicatus, quia solum tenetur quis ad ministerium sui officii, quasi sub conditione, *quando a superiori prohibitus non est*, ita dicere quis potest de excommunicato non denunciato, et tollitur omnis perplexitas. Probandum ergo est, quod non obstante tali censura, adhuc maneat obligatio celebrandi absque legitima excusatione. Potest ergo in hunc modum hoc explicari, quia parochus ille, per se loquendo, tenetur ex justitia ad illud ministerium, et alioqui ipsi parochiani ex vi talis censure non prohibentur, quominus possint petere jus suum, ob privilegium illis concessum ab Extrav. *Ad evitanda*, et ideo licite petunt; nam ab excommunicato licite quis petit quod sibi debet, nisi alias specialiter prohibitus sit, ut sumitur ex c. Intelleximus, de Judiciis, et c. Si vere, de Sent. excom.;

ergo neque ipse parochus ex vi talis censure excusari potest quominus petentibus reddat ministerium suum; non ergo peccabit illud faciendo. Et confirmatur a contrario, nam si parochiani sunt excommunicati non denunciati, et nihilominus petant, et velint audire Missam a suo parcho, ipse licite potest eam facere coram eis, quia non tenetur eos vitare, ratione prædictæ Extrav.; ergo et e contrario. Denique non est major ratio, ob quam possimus ab illo petere sacramentum, quam sacrificium; nam, licet ministerium sacrificii videatur gravius, tamen verba Extrav. generalia sunt, ut vidimus. Et licet sacramentum videatur utilius, aut interdum magis necessarium, propter gratiæ infusionem, aut peccati remissionem, tamen et hoc non refert, quia hoc non tam fundatur in utilitate, quam in jure petentis, supposita Ecclesiæ institutione in dicta Extrav. Et præterea illud, quod sumitur, incertum est; nam sacrificium etiam est utilissimum, præsertim communi bono, per modum satisfactionis, et impetrationis.

17. *Objectio. — Solutio.* — Potest vero objici, quia sequitur posse aliquem juste petere ab hujusmodi excommunicato, ut munus suum impleat, si alias ratione accepti stipendii vel capellanæ tenetur Missam dicere, etiamsi alius auditurus non sit illam, quia etiam tunc procedit ratio facta, quod potest exigere debitum suum; consequens autem est plane falsum, et contra Ecclesiæ consuetudinem. Respondetur, negando sequelam, quia in dicta Extravag. *Ad evitanda*, solum conceditur facultas communicandi cum his excommunicatis; et ideo ex vi illius concessionis solum possumus petere hujusmodi ministeria per modum communicationis; quæ tunc solum intervenit quando sacramentum petitur, ut recipiatur, vel Missa, ut audiatur. Petere autem a sacerdote excommunicato, ut faciat sacrum, solum quia recipit stipendia, vel quia ex titulo capellanæ ad id tenetur, fieri non potest, quia illud non esset communicare eum illo, sed absolute inducere ad ministerium ei prohibitum. In eo ergo casu cogi poterit excommunicatus, vel ut stipendium restituat, vel ut per aliam suæ obligationi satisfaciatur, non vero ut per se ipsam celebret.

18. *Quid de sacerdote non parcho.* — At vero, quando sacerdos non est parochus, et occurrit similis necessitas, quæ charitate saltem vel obligaret, vel certe plurimum induceret ad illud ministerium perficiendum

propter communem populi utilitatem, vel Ecclesiastici præcepti observantiam, seu executionem, majus dubium est, an tunc liceat ei sic excommunicato sacrificare, et aliis ab eo petere, ut id faciat. Tamen consequenter loquendo, videtur ita sentiendum de hoc ministerio, sicut de sacramentorum collatione; nam verba Extravagantis æqualia sunt, et alia ratio hic procedit, cum hic non intendatur favor ipsius excommunicati, sed fidelium, vel potius eorum necessitas. Et hoc etiam sensisse videtur Navarr., dict. cap. 9, num. 40, in fine, dum sub disjunctione loquitur eodem modo de inductione ad faciendum sacrum, vel administrandum aliquod sacramentum. Quamvis autem hoc videatur verum de rigore juris, nihilominus in praxi attendenda est consuetudo, quæ est optima legum interpretis, et cavendum etiam est ne sequatur aliquod scandalum.

19. *Quid dicendum de his excommunicatis quantum ad irregularitatem ob celebrationem impositam.* — Ultimo intelligitur ex dictis, quid sentiendum sit de his excommunicatis quantum ad incurrendam irregularitatem vel alias pœnas, si celebrent, vel sacramenta ministrant. Attendendum est enim, an id licite faciant ex vi favoris aliis concessi per Extravag. *Ad evitanda*, necne. Nam quando priori modo operantur, nullam pœnam vel irregularitatem incurrunt, quia non violant censuram, neque illa irregularitas incurritur sine culpa, ut supra ostensum est. At vero, quando illicitese ingerunt, et favorem aliis datum sibi usurpant, irregulares fiunt, et easdem pœnas incurrunt, quas alii excommunicati denunciati, quia quoad eos sic ministrantes manet integrum jus antiquum; nihil enim ei derogatum est per Extravag. *Ad evitanda*, ut in ipsamet cavetur; illæ autem pœnæ jure antiquo inductæ sunt.

DISPUTATIO XII.

DE QUARTO EFFECTU EXCOMMUNICATIONIS, QUI EST PRIVATIO DIVINORUM OFFICIORUM ET ALIARUM RERUM SACRARUM.

Præter sacramenta et sacrificium sunt in Ecclesia alia divina officia et res divinæ seu sacræ, quarum participatione privatur etiam is, qui excommunicatione majori ligatus est; et ideo de iis in speciali est dicendum. Et primo de divinis officiis, sub quibus auditionem Missæ comprehendimus. Deinde de re-

bus sacræ, ut sunt templa, et alia hujusmodi, ubi etiam in speciali dicendum erit de privatione sepulture sacræ.

SECTIO I.

Utrum excommunicatus privetur omni participatione externa sacrificii Missæ et sub qua pœna.

1. Supponimus tanquam certum, excommunicatum ex vi censure privatum esse omni communicatione Ecclesiastica in rebus divinis; id enim in jure expressum est, cap. Responsio, et c. Nuper, cum aliis, de Sentent. excomm., et c. Alma mater, eodem titulo, in 6. Inter has vero res divinas primum locum obtinet sacrificium Missæ; et ideo hoc præcipue hic explicandum proponimus; de cæteris vero divinis officiis dicemus sectione sequente. Tribus autem modis potest quis privari hoc sacrificio. Primo, ne illud per se ipsum offerat, quæ privatio pertinet ad solos sacerdotes, de qua dictum est disputatione præcedente, quia est ejusdem rationis cum privatione activæ administrationis sacramentorum. Secundo privari quis potest hoc sacrificio, ne pro ipso offeratur, et hoc pertinet ad privationem suffragiorum, de qua disputatione secunda dictum est. Tertio privari potest excommunicatus participatione seu communicatione hujus sacrificii, quantum ad externam communicationem, quæ est per assistentiam, ministrationem seu cooperationem ad tale sacrificium.

2. *Per excommunicationem privatur excommunicatus sacrificio Missæ interesse.* — *Casus in quo excommunicatus sacro interesse potest.* — *Propter hanc communicationem non est jure aliqua pœna imposita.* — Dico ergo primo: excommunicatus ex vi censure directe prohibetur ne sacro interesse aut inservire possit. Probatur, tum quia excommunicati generatim privantur omni communicatione fidelium, cap. pen. de Sentent. excomm., c. Nihil, c. Engeltrudam, cum aliis, 44, quæst. 3; nam una ex præcipuis communicationibus, et maxime in sacræ inter fideles est in eo, quod ad hoc sacrificium peragendum conveniunt, tum etiam quia hæc specie privantur in c. Illud, de Cleric. excomm. minist., et c. Is qui, c. ult., de Sent. excomm., in 6, et c. Episcoporum, de Privil., in 6; hæc autem prohibitio primo ac per se cadit in eum, qui est censura ligatus; ergo ipse maxime est, qui tenetur se separare ab hujusmodi actu seu communicatione sacræ.

Quo fit, ut ex sententia omnium transgressio hujus prohibitionis in ipso excommunicato sit peccatum mortale ex genere suo, quia materia est gravis et circa rem valde sacram. Fit etiam, ut hæc prohibitio nunc locum habeat in omni excommunicato non denunciato, quia, ut sæpe dictum est, per Extravag. *Ad evitanda*, nihil concessum est ipsi excommunicato; hic autem actus, de quo nunc agimus, ad illius tantum commodum spectat, nec propter alios concedi potest. Solum fingi potest casus, in quo sacerdoti non excommunicato necessarium sit celebrare, et non habeat ministrum aliquem nisi hujusmodi excommunicatum non vitandum; tunc enim licitum videtur sacerdoti induci alium, ut sibi ministret, quia non tenetur illum vitare, et alioqui habet sufficientem causam, ut ab eo petat tale ministerium. Ex quo fit consequenter, ut ipse excommunicatus in eo casu non peccet ministrando, quia non est favor illius, sed alterius; quod est probabile juxta doctrinam datam in sectione ultima præcedentis disputationis; nam hoc ministerium minus grave est, quam sacramenti administratio vel celebratio, unde ex minori etiam causa vel necessitate honestari poterit, quanquam rarius possit hujusmodi casus accidere. Præter eum autem nullus est, in quo excommunicatus possit excusari a culpa propter hujusmodi communicationem, exceptis illis duobus generalibus principiis, scilicet ignorantie seu necessitatis ac violentie, de quibus in superioribus dictum est. Propter hanc vero culpam nullam invenio specialem pœnam jure impositam; non enim incurritur nova censura, nam licet qui communicat cum excommunicato, incurrat censuram excommunicationis saltem minoris, ipse tamen excommunicatus aliis communicans, illam non incurrit, quia ei imposita non est. Et argumentum a simili vel a pari in hac materia efficax non est, ut sæpe dixi.

Incurratne irregularitatem excommunicatus Missam audiendo.

3. *Prior sententia.* — *Præcedens sententia impugnatur.* — *Evasio præcluditur.* — *Posterior sententia.* — *Resolutio.* — Neque etiam propter hoc delictum irregularitas incurritur, quia in jure lata non invenitur. Audire namque Missam non est actus Ordinis, pro quo solum irregularitas imposita est. Excipitur tamen juxta communem sententiam,

quando ipse excommunicatus non solum audit Missam, sed etiam auctoritate sua in causa est, ut Missa coram ipso celebretur, ut notat Covarr., in c. Alma, p. 1, § 6, in fine, cum Gloss., in Clem. 2, verb. *Celebrare*, de Priv.; et Abb., in c. Illud, num. 8, de Cler. excom. ministrante; Hostien. ibi, n. 12, et c. ult. de Except. Præl., n. 2. Fundaturque in dicto c. Illud, quoniam ibi dicitur non excusari quemdam Episcopum excommunicatum, qui sub spe veniæ divina sibi fecerat celebrare, quominus pœnam, quam canon infligit, incurrat. Sed objici potest primo ex illo textu nihil efficaciter probari, quia ibi non explicatur, an illa pœna sit irregularitas, et si ponderentur illa ultima verba: *Ei non duximus infligendam*, ex eis videtur colligi non esse sermonem de aliqua pœna, quæ ipso facto incurratur, qualis esse solet irregularitas, sed de aliqua alia pœna per Ecclesiasticam judicem imponenda, qualis est depositio et alia similis. Unde alia lectio, quæ ibi in margine notatur, habet: *Pœna quam canones minantur*, etc. Secundo objicitur, quia de illo Episcopo tria referuntur in illo textu. Primum, in § Ipse vero, quod prætextu cujusdam excusationis divina officia solemniter celebravit. Secundum, in § Illud autem, quod sub spe veniæ divina sibi fecit celebrari. Tertium ibidem, quod communicationi fidelium se ingressit. Postea vero in fine ita subditur: *Cum eo misericordiam facientes, pœnam quam canon infligit his, qui post excommunicationem præsumperint divina celebrare, vel se celebrationi ingesserint divinatorum, ei non duximus infligendam.* In quibus ultimis verbis, non videtur puniri secundus excessus, quod sibi fecerit divina celebrari, vel sub illis verbis includitur, *celebrationi se ingressit divinatorum*, quæ communia sunt, sive simpliciter Missam audiat, sive eam jubeat coram se dici; ergo non intelligit propter illam causam incurrere irregularitatem; alias quocumque modo se ingerat, sive jubens, sive non, illam incurret; quia verba indifferentia sunt, et sine fundamento limitantur ad unum modum se ingerendi potius, quam ad alium; præsertim cum de utroque mentio præcessisset. Dicunt aliqui eum, qui auctor est, ut alius faciat, ita reputari, ac si ipse faceret; et ideo, qui auctor est, ut alius celebret coram se excommunicato, eandem irregularitatem incurrere, quam ipse contraheret celebrando, quia jam celebrat per alium. Sed hujusmodi ratio in præsentia materia inefficax est, quia longe

gravius est delictum sacerdotis excommunicati celebrantis quam celebrantis coram excommunicato; et ideo qui inducit ad secundum, non censetur etiam moraliter committere primum; ergo, etiamsi daretur locus extensioni, non recte extenderetur pœna imposita priori delicto ad posterius. Quapropter Joan. Andreas, ut Panor. refert, negat in eo casu incurri hujusmodi irregularitatem, cujus sententia in rigore juris forte posset defendi, quia nullo jure satis probatur latam esse hujusmodi irregularitatem.

4. Nihilominus a priori sententia non censeo recedendum, quia communis opinio omnium etiam recentiorum eam amplectitur, quod etiam est signum usu et consuetudine esse receptam, ideoque in praxi censeo esse timendam hujusmodi irregularitatem. Quæ posset in illo textu fundari, si verba illa, *celebrationi se ingesserint divinatorum*, ita interpretemur ut non dicatur se ingerere celebrationi is, qui simpliciter Missam audit, sed qui facit, et jubet ut coram se celebretur; nam hic proprie se ingerit celebrationi, ille autem solum auditioni. Supposita autem hac intelligentia videtur textus æquiparare (quoad pœnam) delictum se ingerendi celebrationi, cum delicto celebrandi; sicut ergo hujus pœna est irregularitas, ut in superioribus tractavimus, explicando præsentem textum, quoad hanc partem, ita et alterius pœna erit irregularitas.

5. *Objectio.* — *Fiatne irregularis excommunicatus coram alio excommunicato faciens celebrare.* — Dices, hinc sequi non solum eum, qui coram se, sed etiam coram alio excommunicato Missam facit celebrare, irregularem fore; dummodo ille, qui præcipit, excommunicatus etiam sit. Hoc enim supponendum est, quia si ille non sit excommunicatus, non magis fiet irregularis, quam ipse celebrans, de quo statim ostendemus non fieri irregularem; et quia textus solum loquitur de excommunicato, qui se ingerit celebrationi divinatorum. Primum ergo fundamentum hujus irregularitatis est censura ejus qui auctor est, ut alius coram excommunicato celebret. Quod autem facit celebrare coram se vel coram alio excommunicato, non videtur variare rationem culpæ, ob quam pœna infertur; nam idem intervenit contemptus censure, idemque modus se ingerendi celebrationi divinatorum, quantum ad activam celebrationem, quam per alium facere censetur; ergo eandem irregularitatem in eo casu in-

curret. Quod si hoc admittatur, poterit ulterius inferri excommunicatum sacerdotem, qui alium facit celebrare, etiamsi non coram se neque coram alio excommunicato, sed absolute, aut privatim, aut coram non excommunicatis, fieri irregularem, quia tunc etiam se ingerit activæ celebrationi divinatorum, et per alium celebrare censetur, quod maxime urgebit, si pro se, etiamsi non coram se, faciat celebrari, quia tunc magis se ingerit et fit particeps celebrationis.

6. *Solutio.* — Respondetur, etiam si admittamus hanc irregularitatem propter communem sententiam, non esse extendendam ultra terminos ejus. At vero auctores illius solum dicunt excommunicatum audiendo Missam, cujus celebrationi auctoritatem præbet, irregularem fieri, ut patet ex Glossa, in Clement. 2 de Privil., v. *Celebrari*, in qua omnes fundati sunt; et ex dicto c. Illud, quod est præcipuum fundamentum; solum enim loquitur de eo, qui fecit celebrari coram se. Et ratio reddi potest, quia tunc solum se gerit virtualiter ac moraliter tanquam celebrans, quia de ratione celebrantis est, ut ipse intersit sacrificio, ut per se notum est; et ideo si non faciat coram se celebrari, nec se gerit virtute ut celebrans, nec se ingerit celebrationi, quantum necesse est ad hanc irregularitatem contrahendam, licet aliquem concursum ad celebrationem habere videatur. Et ideo dixi oportere, ut ipsemet, qui alium facit coram se celebrare, excommunicatus sit; nec satis erit quod inducat excommunicatum ad celebrandum coram se, ut supra contra Navarr. dixi, quia nemo contrahit irregularitatem ob celebrationem, nisi quia excommunicatus est.

7. *Resolutio data limitatur.* — Unde ulterius addo, hanc irregularitatem restringendam esse ad sacerdotes, ita ut non quisvis, sed solus sacerdos excommunicatus faciens coram se celebrare, irregularis fiat. Quamvis Glossa, Panormitanus, Covarruvias, et alii simpliciter de excommunicato loquantur, et Navarrus, cap. 27, n. 244, expressius dicat: *Prælatum aut Dominum*, etc. Ratio autem, quæ me movet, est, quia si inspicimus textum in illo c. Illud, solum loquitur de Episcopo excommunicato, qui coram se fecit celebrare; si vero consideremus rationem fundamentalem hujus irregularitatis, ea est, quod is, qui facit coram se celebrare, moraliter se gerit, ac si ipse celebraret; at vero solus sacerdos celebrans incurrit irregulari-

tatem; ergo etiam solus sacerdos faciens coram se celebrare, illam incurret. Denique cum pœnæ ex suo genere restringendæ sint, multo magis hæc, quæ obscurissime ex jure colligitur.

Celebrans coram excommunicato vitando quomodo peccet quamve pœnam incurrat.

8. Secunda pars assertionis erat, prohibitionem hanc extendi ad ipsos sacerdotes non excommunicatos, ut coram excommunicato celebrare non possint, et graviter peccent, si contrarium faciant, quia communicatio in divinis cum excommunicato maxime prohibita est omnibus fidelibus, ut supra ostendimus; celebrare autem coram excommunicato, est communicare cum illo in divinis; ergo. Item quia in jure generatim statutum est, ne coram excommunicatis divina fiant, ut patet ex c. Is qui, de Sent. excom., ubi in particulari de celebratione est sermo. Idem colligitur ex Clementina 2 de Sent. excom. Hæc autem prohibitio nunc limitanda est ad excommunicatos nominatim, seu manifestos percussores clericorum, nam alios non tenemur vitare; et ita quamvis nobis constet eos esse præsentis, possumus celebrare; nam licet ipsi peccent assistendo, qui celebrat, non peccat, nec communicat peccato illorum, nisi illos fortasse inducat sine gravi causa aut necessitate, ut supra dictum est. Tunc autem peccabit, non proprie communicando cum tali excommunicato, nam hoc illi prohibitum non est, sed quia inducit illum ad malum.

9. Propter hanc autem communicationem incurretur excommunicatio minor, quod commune est, non vero irregularitas. Idem enim expresse cautum est in dicto cap. Is qui, de Sent. excom., in 6, et ratio in eodem textu non alia redditur, quam quod id non sit expressum in jure. Cur autem in jure non fuerit posita talis irregularitas, etiamsi fortassis pro aliis similibus delictis posita sit, cum pendeat ex arbitrio legislatoris, sufficiens ratio erit, ne tot multiplicentur irregularitates. Præterea quod qui celebrat coram excommunicato non violat directe censuram, et magis se habet ut patiens communicationem alterius excommunicati, seu non vitans illam, quam ut per se agens contra censuram. Quamvis autem in dict. c. Is qui, negetur incurri irregularitatem ob hanc culpam, tamen in cap. Episcoporum, de Privileg., in 6, censura interdicti ponitur in eos, qui publice excom-

municatos ad divina officia, seu Ecclesiastica sacramenta admittunt; ubi Glossa advertit, hos esse vicinos irregularitati, quia si sic interdicti celebrent, irregulares fient. Verumtamen de hac censura interdicti, suo loco dicemus.

Quid faciendum, si excommunicatus vitandus, sacris interesse velit.

10. *Quid si expelli non possit.* — Circa hoc vero solet occurrere difficultas, quid debeat facere sacerdos, quando non potest expellere excommunicatum vitandum ab eo loco, in quo sacrificaturus est. In qua re dicendum est, si sacerdos tunc nondum inchoavit Missam, debere potius illam omittere, quam coram excommunicato celebrare. Ita docent omnes et a fortiori patebit ex dicendis. Si vero Missa jam est inchoata, et excommunicatus vitandus supervenit, et vult ei interesse, sistendum est, et excommunicatus monendus, ut recedat, ut colligitur ex Clementina 2 de Sentent. excomm., ibi: *Instantibus etiam celebrantibus exeant; et infra: A celebrantibus moniti ut exeant.* Et ibidem nova excommunicatio Pontifici reservata fertur in eos qui cum sint publice excommunicati, et ab ipsis celebrantibus in Ecclesiis ut exeant moniti, remanere præsumserint. Quod si hæc admonitio et obligatio non sufficiat, adhiberi potest vis et coactio absque ulla injuria, quia illa potius est defensio Ecclesiasticæ immunitatis, adeo ut etiamsi excommunicatus, qui exire non vult, sit sacerdos, possit per vim expelli absque violatione canonis *Si quis suadente;* et ideo ad ostiarii munus pertinere dicitur ejicere excommunicatos. Et a simili optime confirmari potest ex c. Veniens, de Sentent. excomm. Et huc etiam spectat antiqua consuetudo, quod diaconus in Missa clamare solebat, ut qui non communicarent, exirent, quam etiam miraculo seu revelatione aliquando confirmatam esse refert Gregor., 2 Dialog., cap. 23. At vero si excommunicatus expelli non possit, distinguendum est; aut enim perventum est ad canonem, seu consecrationem, aut non. Si nondum perventum est, omittenda est potius Missæ perfectio, quam perficienda coram excommunicato. Quod etiam colligitur ex Clementina 2, ibi: *Ex quo frequenter contingit, quod non sine Dei offensione ac populi scandalo, ipsa Missarum solemnia remanent inexpleta.*

11. At si sacerdos jam canonem inchoavit,

debet Missam absolvere usque ad specierum sumptionem, quia sacrificium nulla ratione debet imperfectum seu inchoatum relinqui, ut superiori tomo latius probatum est, disp. 85, sect. 1. Et in his conveniunt Doctores, ut viderelicet apud Gabriel., in 4, d. 16, quæst. 3, art. 3, dub. 2; Solum, dist. 22, quæst. 1, art. 4, post 2 conclus.; Antonium, tractat. de Excomm., cap. 79, num. 4; Horis Canonicis, cap. 16, num. 60; Glossam cum Doctoribus in dicta Clementina 2 de Sentent. excomm.; solum est quædam differentia notanda; nam Glossa, Antonius et alii, quos sequitur Navar., in Summ., cap. 72, num. 23, nihil amplius requirunt, nisi ut canon inceptus sit. At idem Navar., cum Innocent., in cap. Nuper, de Sentent. excomm., et alii, dicunt, necessarium esse, ut consecratio inchoata sit, quia antea non est inchoatum substantiale sacrificium, sed omnes sunt cæremoniæ et orationes quasi præparatoriæ ad sacrificium; et ideo si consecratio inchoata non est, quamvis intermittatur officium et omittatur Missa, non relinquatur imperfectum sacrificium, quod inchoatum non sit quoad substantiam; quoad accidentia vero a principio Missæ inchoatur, quare semper omitti poterit usque ad consecrationem exclusive. Quia illa differentia secundum magis, vel minus, seu secundum majorem distantiam, vel propinquitatem ad consecrationem, non refert, nec satis est, ut inducat obligationem inchoandi et perficiendi substantiam sacrificii, quia de hoc neque divinum præceptum extat, neque Ecclesiasticum tam grave, quam est præceptum de vitando excommunicato in divinis et maxime in Missæ sacrificio. Res est quidem dubia et ex utraque parte probabilis, quia nullum de hoc habemus jus expressum, et duo præcepta ibi concurrunt, unum de vitando excommunicato, aliud de perficiendo sacro officio inchoato; non est enim dubium, quin per se loquendo præceptum hoc sit etiam ante inchoatam consecrationem, quod proinde gravius obligat, quo propinquius ad consecrationem acceditur; et quia inchoato canone, jam propinquisime acceditur ad mysterium, ideo postquam ille inchoatus est, gravior reputatur obligatio perficiendi Missam, ut intelligi potest ex iis quæ de canone disseruimus præcedenti tomo, disput. 82, sect. 3. Unde cum utrinque etiam sint varia Doctorum judicia, liberum erit sacerdoti, quam voluerit partem, eligere.

12. *Dubium incidens, de sacerdote qui dum celebrat, recordatur se esse excommunicatum,*

expeditur. — D. Thom. autem in simili casu tutius dicit esse Missam omittere, scilicet, quando ipsemet sacerdos recordatur se esse excommunicatum, ut patet 3 part., q. 83, art. 6, ad 2. Et hæc addenda sunt iis quæ ibi scripsi disput. 68, sect. 7, et disp. 85, sect. 2. Major enim obligatio est in sacerdote non sacrificandi, quando est excommunicatus, quam non sacrificandi coram excommunicato. Si ergo ante inceptum canonem recordetur se esse excommunicatum, omittere debet Missam, si absque gravi scandalo aut infamia id facere possit, ut D. Thom. supra advertit, vel nisi facile possit inde absolutionem obtinere; si vero jam consecrationem inchoavit, perficere debet substantiam sacrificii, ut idem D. Thom. et cum eo omnes docent. De illo vero tempore intermedio a principio canonis: *Te igitur clementissime Pater,* usque ad consecrationem, res est utrinque dubia; tutius tamen videtur, etiam tunc Missæ sacrificium omittere, juxta D. Thomæ sententiam. Ad eundem ergo modum opinabimur in præsentis casu; quanquam enim, ut dixi, non sit omnino eadem ratio, quia gravius est celebrare excommunicatum quam coram excommunicato, est tamen similitudo sufficiens, ut idem judicium ferendum censeamus.

13. Denique addunt Doctores in prædicto casu post sumptionem sacramenti, quod reliquum est Missæ, non esse coram excommunicato absolvendum; sumptio enim vel est de essentia sacrificii, vel multum pertinens ad substantiam ejus; et ideo saltem usque ad illam peragendum est sacrificium, c. Relatum, de Consecrat., dist. 2; et quia peragi debet decenti et convenienti modo, ideo nihil omitti debet eorum, quæ in tota illa actione usque ad sumptionem sacramenti fiunt; post peractam vero sumptionem, cum jam omnino, et indubitanter tota substantia sacrificii consummata sit, si adhuc excommunicatus recedere nolit, in sacristiam vel alium convenientem locum secedere debet sacerdos, et ibi cætera perficere. Quod quidem non invenio in aliquo jure specialiter præscriptum, sed ex illo principio generali colligitur ab auctoribus, quod coram excommunicato non sunt sacra officia peragenda; nam ab hac regula solum excipitur illud sacrum ministerium, quod necessarium est ad sacrificium inchoatum perficiendum; cum ergo id, quod post sumptionem sequitur, necessarium non sit ad perfectionem sacrificii, non erit coram excommunicato

dicendum, sed vel omittendum, vel alio convenienti loco perficiendum.

14. *Liceatne simul cum excommunicato vitando Missam audire. — Ratio dubii. — Prima sententia.* — Ultima pars propositæ assertionis erat, prohibitum esse ex vi censuræ, ne cum excommunicato in audienda Missa alii communicent, id est, ne simul cum eo eandem Missam audiant. Quæ pars non est ita certa sicut præcedens, quia non est in jure expressa; sed colligitur solum ex illo generali principio, quod cum excommunicato communicandum non est, præsertim in divinis. Dubitari autem potest, an illa coauditio Missæ, ut sic dicam, sit communicatio in divinis; inter faciendum enim rem sacram et audiendum est quædam communicatio, quia et ille, qui audit, offert per sacerdotem, et sacerdos ejusmet oblationem principaliter offert. Item sacerdos veluti ministrat ei qui audit, et hic fruitur ministerio ejus. At vero inter audientes inter se nulla videtur esse communicatio, quando sunt pure audientes et nullo modo ministrantes; nam si aliquo modo ministrent et cooperentur sacerdoti, jam tunc saltem mediate communicabunt; quando tamen uterque est pure audiens, licet unusquisque cum sacerdote communicet, non tamen inter se, quia neque unus audit alium, nec loquitur cum alio, nec ministrat alteri. Nec sequitur, si ambo communicant cum tertio, communicare inter se; sicut non sequitur, si duo sunt amici uni tertio, esse etiam inter se; et multa possunt uniri in tertio, quæ non uniantur inter se, nisi per accidens et quasi extrinseca denominatione. Unde Durand., in 4, dist. 48, quæst. 5, n. 7, sentit, hanc in rigore non esse communicationem, adhibetque alia exempla tam ex divina quam humana communicatione; nam si duo accedant ad communicandum, quorum unus sit excommunicatus, non alter, et sacerdos utriusque det Eucharistiam, licet ipse sacerdos peccet et communicet cum excommunicato, alter vero, qui Eucharistiam sumit, non communicat cum illo. Et similiter, quamvis Joannes non excommunicatus simul salutet Petrum non excommunicatum et Paulum excommunicatum, etiamsi Petrus salutet Joannem, non propterea dicitur communicare cum Paulo excommunicato.

15. *Vera sententia.* — Nihilominus contraria sententia communiter recepta est; tenet eam Paludan., dist. 48, quæst. 6; Soto, d. 22, quæst. 4, art. 4; Cajetan., verb. *Excommu-*

natio major, cap. ult., in fine; Sylvest., *Excommunicatio* 5; Navarr., in Sum., c. 27, num. 49, cum Innocent., in cap. Nuper, de Sentent. excom., et ipse Durand. non audet omnino ab hac sententia recedere: *Quia in talibus (ait) non sunt relaxandæ habent in elusionem interdictionis Ecclesiæ; ideo nemini consulerem, quod audiret divina, præsentem excommunicato ad audiendum.* Ratio vero est, quia juxta communem usum et sensum Ecclesiæ, hæc conjunctio fidelium ad idem sacrificium suo modo offerendum, vel ad eandem mensam spirituales, est quædam exterior significatio mutæ unionis et conjunctionis in eodem corpore, a quo præcisus est excommunicatus; et ideo illa est communicatio prohibita inter alias ex vi censuræ excommunicationis. Quo fit, ut si inchoata etiam consecratione Missæ excommunicatus adveniat, alii, qui audiant, exire seu eam relinquere teneantur, relicto solo ministro, qui sacerdoti inservit, quia in eis non procedit ratio de perficiendo sacrificio; et ideo statim obligantur vitare communicationem cum excommunicato, quod sentiunt auctores citati. Oportet autem, ut omnes advertunt, ut excommunicatus adsit formaliter (ut sic dicam) ad audiendam eandem Missam; nam licet ibi vel prope adsit aliud agens, non propterea communicabitur cum illo. Et idem est, si in eadem Ecclesia audiat aliam Missam, quia tunc cessat supradicta ratio, quod non solum procedit inter audientes, sed etiam inter sacerdotem dicentem et excommunicatum; nam licet excommunicatus in uno altari ejusdem Ecclesiæ Missam audiat, non propterea communicabit cum illo sacerdos, qui eodem tempore in alio loco ejusdem Ecclesiæ Missam dixerit. Hæc autem communicatio coaudientium eandem Missam est minima omnium, quæ esse possunt respectu talis rei; et ideo non habet peculiarem pœnam impositam, præter excommunicationem minorem; et fortasse potest a mortali culpa excusari, si fiat sine ulla inductione vel cooperatione, et sine contemptu, aut scandalo, et præsertim, si aliqua necessitate, vel pietatis specie fiat.

SECTIO II.

Quæ sint alia divina officia, quibus excommunicatus privatus est, et sub qua pœna.

1. *Regula generalis.* — Secunda, et quasi fundamentalis regula in hac materia est, excommunicatum eodem modo privatum esse

participatione aut communicatione in aliis divinis et Ecclesiasticis officiis. Hæc assertio certa et communis omnium, habetque eadem fundamenta, quæ præcedens conclusio, et eodem modo, ac per eadem membra exponenda est. Est enim hic sermo de communicatione externa; nam de interna, scilicet quoad fructum impetrationis vel satisfactionis participandum, jam satis dictum est. Communicatio autem illa exterior, etiam hic intercedere potest quatuor modis supra tractatis, scilicet, vel quia ipse excommunicatus per se facit, aut ministrat, et cooperatur divino officio solemniter et publico, vel quia illo assistit, vel e converso, quia non excommunicatus coram excommunicato divinum aliquod officium facit, vel denique quia cum excommunicato simul assistit divino officio. Et his omnibus modis procedit hæc prohibitio, sicut de officio Missæ dictum est. Et cum eadem proportione nunc est applicanda ad excommunicatos vitandos vel non vitandos; nec oportet eadem hic repetere. Nonnulla vero hic in particulari explicanda supersunt.

Quæ sint divina officia, quibus excommunicatus privatur.

2. Primo enim declarandum est, quid nomine divinatorum officiorum intelligendum sit, et quod ministerium circa illa prohibitum sit ipsi excommunicato. Ad quod breviter respondetur (secluso officio Missæ, de quo jam dictum est), in primis sub eo nomine comprehendendi canonicum officium septem horarum, quæ in Ecclesia publice recitantur. Deinde publica processio, ad quam populus fidelis concurrat. Omnis item publica oratio, aut benedictio, aut similis cæremonia Ecclesiastica, quæ ex ejus vel Christi institutione solemniter fit, et semper est annexa alicui Ordini clericali, ut est Evangelium vel Epistolam solemniter cantare, aut proprium munus cujusvis inferioris Ordinis solemniter et ex officio exercere. Item aquam, olivas aut candelas solemniter benedicere, et multo magis chrisma conficere, vel oleum sanctum benedicere, et similia. Quæ probantur partim ex consuetudine et communi sensu Ecclesiæ, partim ex communi interpretatione Doctorum, quia hæc omnia sub divinis officiis comprehendunt, cum de hac materia loquuntur; partim etiam ex juribus, quæ omnia illa officia divina, quæ sunt propria alicujus Ordinis clericalis, et ita instituta sunt, ut a

ministro publico Ecclesiæ ad illud opus consecrato, fieri solemniter debeant, sub hac voce in præsentia materia comprehendunt, ut colligitur ex cap. Si quis Episcopus, 4, cum aliis, 11, quæst. 2, et cap. 4, et cap. Is cui, de Sentent. excom., in 6, et cap. 4 de Sentent. et re judic., in 6, et ex particularibus exemplis statim tractandis id magis constabit.

3. *Nomine divini officii non comprehenduntur sacramentum concionem. — Excommunicati vitandi prohibentur concionari.* — Non comprehenditur autem, proprie loquendo, sub hac voce sacra concio. Nam certum est posse excommunicatum sacre concioni interesse, ut expresse statuitur in cap. Responsio, de Sentent. excom., ubi concionari excommunicatis permittitur: *Dummodo eis nullum divinum officium celebretur.* Ex qua partitione in omni proprietate sermonis constat, concionem non esse divinum officium, neque partem ejus, et ex se generalem esse tam pro Ecclesiæ membris quam pro externis, etiam pro infidelibus. Unde in Concil. Carthag. IV, c. 84, sic statuitur: *Episcopus nullum prohibeat ingredi Ecclesiam et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, quod est cap. 67 de Consecr., dist. 4; ergo non est cur excommunicati excludantur.* Dices: omnis sermo vel communicatio cum excommunicato prohibetur. Respondeo: ut infra ostendemus, quando locutio est ad utilitatem et conversionem ipsius excommunicati, non prohibetur; concio autem ex se ad hunc finem tendit, et ideo neque ipse excommunicatus interesse, neque Ecclesiæ minister coram excommunicato concionari, neque alii fideles simul cum excommunicato concioni adesse prohibentur. At vero ipse excommunicatus merito censendus erit prohibitus concionari; nam ibi cessat ratio, propter quam ei conceditur, ut possit concionem audire; nam qui aliis concionatur, non suam, sed aliorum utilitatem, per se loquendo, intendit. Non est autem concessum excommunicato communicare cum aliis propter eorum utilitatem, nisi forte in extrema vel gravi necessitate, præsertim quia excommunicatus pro eo statu non potest convenienter illud munus obire, et fortasse potius scandalum, quam fructum consequeretur, moraliter loquendo.

4. *Non autem non vitandi. — Navarri dictum improbat.* — Addit vero Soto supra, hoc procedere de excommunicatis vitandis; nam alii non vitandi non omnino eandem obligationem subeunt, quia neque ipsi pecca-